

Пясецький В.К.

**ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНА
СТОЯНКА РАДОМИШЛЬ.
ПИТАННЯ СТРАТИГРАФІЇ**

У статті розглядається стратиграфія палеолітичної стоянки Радомишль у Житомирському Поліссі.

Стоянка Радомишль, яка знаходиться в Житомирському Поліссі, була відкрита у 1954 році. Розкопувалась вона І.Г. Шовкоплясом у 1957, 1959 та 1963 роках [Шовкопляс, 1964, с.89-101]. Дослідник відніс стоянку до ранньої пори пізнього палеоліту, до оріньяку, як і деякі інші археологи.

У 1984 році висновки І.Г. Шовкопляса були переглянуті [Рогачев, Аникович, 1984, с.176]. Автори пишуть, що “оріньякоїдність” крем’яних виробів ще не свідчить про те, що ці вироби ранні в межах пізнього палеоліту, бо подібні вироби зустрічаються і в середню пору пізнього палеоліту (Костьонки I, III шар). Щодо виробів мустьєрських форм Радомишля, то вони нечисленні і типологічно нестійкі.

На Волинській височині тепер теж відома

1. Сучасний ґрунт, сірий, піщанистий	0,2 м
2. Суглинок сірувато-бурувато-жовтий з коренеточинами сучасних рослин і сучасними кротовинами, заповненими осадами, які залягають вище і нижче. На глибині 0,6-0,8 м у ньому залягають культурні залишки стоянки	0,87 м
2а. Суглинок сірувато-жовтий, з багатьма кротовинами та вапняковими дутиками	0,66 м
2б. Суглинок жовтий, пористий, з вапняковими дутиками у верхній товщі та кротовинами	0,87 м
3. Похований ґрунт темно-сірий, у верхній частині жовтувато-сірий, піщанистий	0,70 м
4. Пісок сірий, місцями іржаво-вохристий, різнозернистий, з поодинокими чималими зернами кристалічних порід. Донизу пісок темно-сірий, зцементований глинистими часточками	0,80 м
5. Глибше йде червоно-бура валунна глина, дуже піщаниста, з нечисленними гальками кристалічних порід (діаметром до 20 мм) та залізисто-марганцевими включеннями.	

І.Г. Шовкопляс не дає стратиграфічної назви літологічним шарам чи горизонтам стоянки. Таку спробу знаходимо в статті 2006 року [Кононенко, Корнієць, Пеан, 2006, с.241].

У цій статті у авторів є примітка, що стратифікацію стоянки виконала Н.П. Герасименко, за що автори їй щиро дякують. Та чи варто дякувати, побачимо далі.

Piasetsky V.K.

**LATE PALAEOOLITHIC SITE OF
RADOMYSHL'. THE QUESTION OF
STRATIGRAPHY**

стоянка, в інвентарі якої є оріньякські типи знарядь у вигляді кінцевих скребків на пластинах з боковою крутою ретушню і невеликою кількістю кареноїдних нуклеоподібних скребків. Це Мирогоща I. Проте комплекс знарядь цієї стоянки в цілому вже не оріньякський. Мирогоща I датується ранньопричорноморським часом [Пясецький, 1999, с.98-107].

Плідною є думка про те, що Радомишльську стоянку потрібно відносити або до кінця мологосекснинського часу, або до початку ошашківського [Рогачев, Аникович, 1982, с.177], в інших термінах – до кінця дофіновського часу (штильфриду В) – початку причорноморського.

Наведемо геологічний розріз Радомишля, за даними І.Г. Шовкопляса [1964, с.93].

Геологічний розріз у вказаній статті запозичений у І.Г. Шовкопляса, не змінена і нумерація літологічних шарів. Сучасний дерново-підзолистий ґрунт до глибини 0,2 м інтерпретується як вірогідно гумусово-елювіальний горизонт. Суглинок шару 2 – як вірогідно ілювіальний горизонт. Суглинок шару 2а – як вірогідно ілювіально-карбонатний горизонт. Суглинок шару 2б – як бузький горизонт. Похований

грунт шару 3 – як витачівсько-прилуцький нерозчленований горизонт. Пісок шару 4 – як кайдацький ґрунт, сформований водно-льодовиковим відкладами дніпровського часу. Нижче – морена дніпровського зледеніння.

Як бачимо, шари 1, 2 і 2а Н.П. Герасименко віднесла фактично до голоцену. Виходить так, що культурний шар стоянки залягає в голоценових відкладах, причому на 0,73 м. вище їх підшви, а це просто неймовірно, адже культурний шар не перевідкладений. Отже Н.П. Герасименко “заблокувала” (і мабуть свідомо) подальше вивчення стратиграфії стоянки. І дійсно, навіщо стратиграфію вивчати, коли за Н.П. Герасименко і так все зрозуміло, – “маємо те, що маємо”.

Щоб ще більше “заблокувати” питання, пов’язані зі стратиграфією Радомишля, у статті, яка тут розглядається [Кононенко та ін., 2006, с.241], є й посилання на авторитети, на М.Ф. Веклича, який писав: “Радомишльська стоянка розташована... на низьких (1-3 м) горбках, що мають, можливо, насипне (антропогенне) походження (щоб це означало? – В.П.). Культурні рештки стоянки залягають переважно в горизонті сучасного підзолистого ґрунту на глибині до 1 м. Нижче ґрунту лежить морена дніпровського зледеніння”.

Оскільки І.Г. Шовкопляс зустрів шурфом дніпровську морену на гл. 4,1 м, а М.Ф. Веклич – на гл. 1,0 м, то це означає, що покрівля морени нерівна, чим, скоріше всього, і зумовлено виникнення підвищень на рівнині, на якій знаходиться стоянка. Дані по шурфу М.Ф. Веклича тільки свідчать, що закладений цей шурф був невдало. Інший шурф М.Ф. Веклич проходить не став, бо в той час стратиграфії верхнього палеоліту у нас ще не існувало і важливо було довести навіть, що культурний шар ранньої пори пізнього палеоліту (як тоді вважалось щодо Радомишля) залягає стратиграфічно вище дніпровських моренних відкладів. А це М.Ф. Веклич довів.

Спробуємо “розблокувати” стратиграфію Радомишля. Автор багато років працював у Житомирському Поліссі геологом і переважно не в камеральних умовах, а в полі, коли бурові роботи велись у дві зміни впродовж всього року. За ті роки довелось вивчити розрізи багатьох сотень свердловин, бачити деякі відслонення, яких взагалі-то на Поліссі мало, вивчати розрізи стінок кар’єрів по видобутку ільменіту (руда на титан), бачити розрізи невеликих зумпфів для бурового розчину. У кожному разі зустрічались переважно підзолисті ґрунти і часто піщанисте буре підґрунтя (ілювіальний підгоризонт) загальною потужністю до

0,5-0,6 м. Про це добре знають і археологи, які проводили археологічні розкопки на Поліссі.

Немає жодного сумніву, що в Радомишлі голоценовий ґрунт представлений тільки шаром 1 і має потужність лише 0,2 м. У зв’язку з тим, що він являє собою піщанистий підзол, то повністю виключається, що нижче, до гл. 1,73 м, залягає суглинистий ілювіальний підгоризонт і суглинистий, та ще й зі стяжіннями карбонатів, ілювіально-карбонатний горизонт (шар 2а). Варто погодитись з Н.П. Герасименко, що шар 2б відноситься до бузького часу, причому дійсно бузького, за М.Ф. Векlichem. Автору, на жаль, не доводилось, як це зрозуміло, бачити розрізи Радомишля. Проте схоже, що шар 2б, оскільки це жовтий пористий суглинок, який містить стяжіння карбонатів (дутиків), має еоловий генезис. Схоже, що це лесоподібний суглинок. Дуже можливо, що він утворився тільки на невисоких підвищеннях, які вже існували і має дуже локальне розповсюдження. За даними останніх геолого-зйомочних досліджень масштабу 1:200000, на Поліссі (аркуші “Житомир” та “Луцьк”) досить часто зустрічаються невеликі лесові острови, подібні до тих, на якому розташована стоянка Радомишль. Як глибина залягання морени в даній місцевості, так і розповсюдження шару 2б можуть бути легко встановлені ручним буром, хоч ці питання прямого відношення до визначення віку стоянки не мають. Слід погодитись, що шар 3 – це витачівсько-прилуцький ґрунт, а шар 4 – водно-льодовикові піски дніпровського зледеніння, але питання, чи вони мають сліди кайдацького педогенезу залишається відкритим.

Немає сумніву, що суглинки шару 2, у підшві яких (на 7 см вище від неї) залягає культурний шар стоянки, – це субаеральні плейстоценові утворення. Дуже можливо, що сірувато-жовтий суглинок шару 2а це похований ґрунт. Деяким підтвердженням, що це дійсно ґрунт, може свідчити той факт, що карбонатні утворення в шарі 2б приурочені до верхньої частини цього шару (див. розріз стоянки за І.Г. Шовкоплясом), що в дійсності це ілювіально-карбонатний підгоризонт похованого ґрунту шару 2а. По тій причині, що гіпотетичний поки що похований ґрунт шару 2а залягає на дійсно бузьких утвореннях, то цей ґрунт повинен датуватись дофіновським часом (штільффридом В), за стратиграфічною схемою М.Ф. Веклича, але не за Н.П. Герасименко. У такому разі культурний шар Радомишля повинен датуватись ранньопричорноморським часом, і тим самим повинен бути виключений з кола власне оріньякських індустрій.

І справді, оріньяк Франції, навіть пізній (оріньяк IV), не виходить за часові межі штильфриду В [Демиденко, 2003, с. 154]. Оріньяк V, який є молодшим від штильфриду В, був виключений із кола оріньякських пам'яток [там само, с. 155-156].

Щось подібне можна сказати і про територію України. Про Мирогощу I йшла мова вище. Пізній, на наш погляд, оріньяк стоянки Ворона 3 на Дніпрі знаходиться в покрівлі дофіновського ґрунту (штильфриду В) [Нужний, 1994, с. 204-216]. Оріньякські риси цього крем'яного комплексу здаються вже дещо розмитими. Крем'яний комплекс місцезнаходження Берегове II в Закарпатті, який С.В. Смирновим був віднесений до оріньяку, виявлений, очевидно, в причорноморських відкладах. Суто оріньякських ознак у ньому небагато [див. Смирнов, 1973, с. 63. рис. 1], тому його можна віднести до епіоріньяку. Не зовсім зрозуміла стратиграфічна позиція оріньякського, за С.В. Смирновим, шару стоянки Берегове I. Кремені зображені як у покрівлі похованого паудорфського ґрунту, так і в підшві причорноморського лесу [Смирнов, 1974, с. 34, рис.2]. Втім, автор розкопок пише, що культурний шар післяпаудорфський [там само, с. 33]. Уявляється, що і ця стоянка епіоріньякська.

Індустрію Радомишля, на нашу думку, за типологічними ознаками теж можна віднести до епіоріньяку. Власне оріньякських знарядь у крем'яному комплексі не так і багато, з чим погоджується Д.Ю. Нужний (усне повідомлення). За даними І.Г. Шовкопляса, це кінцеві скребки на пластинах чи видовжених відщеплах з крутою боковою ретушшю, такі ж самі пластини. Є кареноїдні нуклеоподібні скребки, але вони атипові, а типові – з лямелярною ретушшю – відсутні. Багатофасеткові серединні різці, яких в Радомишлі багато, не можуть вважатись оріньякською ознакою, бо їх немало в деяких досить ранніх комплексах неоріньякського кола пам'яток, наприклад, на ранньопричорноморській стоянці Грядки на Волинській височині [Пясецький, 2001, с. 45-54], на якій уперше виділені ще більш грубі багатофасеткові різці, так звані “блок-різці” [там само, с. 49, рис. 4, 22; с. 50, рис. 5, 6, 9; Пясецький, у друці]. Немає в Радомишлі скребків з рильцем, кареноїдних різців, які особливо характерні для пізньооріньякських пам'яток. Такі різці, за даними Д.Ю. Нужного, є на пізньооріньякській стоянці Ворона 3.

Якби довести, що вік культурного шару Радомишля ранньопричорноморський, то все чудовим чином було б узгоджено, як це впливає з написаного вище. Для цього на стоянці потрібно пройти новий шурф. Щоб не потрапити в халепу, цей шурф потрібно закласти поблизу шурфа І.Г. Шовкопляса, адже із звітів відомо, напевно, де ставив шурф цей дослідник. Для економії сил і часу новий шурф можна довести тільки до глибини 2,15 м, – до середини бузького суглинку, а це зробити неважко. Особливу увагу при цьому потрібно приділити якомога детальнішій характеристиці літологічних шарів, зокрема виявити чим заповнені кротовини в шарі 2а, як тут залягають вапнякові конкреції, чи немає в цьому шарі виразних псевдоміцелярних виділень. Потрібно точно вказати інтервал, у якому знаходяться карбонатні конкреції в шарі 2б, розмір конкрецій і т. ін.

Але головне – конче необхідно провести палінологічні аналізи осадів. Добре відомо, що палінологічні аналізи тепер дорогі, мало хто в нас ними займається. Тому в даному разі можна відібрати невелику кількість зразків: з бузького суглинку – один зразок, з суглинку шару 2а – три зразки і один зразок з рівня залягання культурного шару. Якщо з допомогою аналізів буде встановлено, що при накопиченні шару 2б існував холодний клімат, шару 2а – відносно теплий, чи навіть бореальний, а при накопиченні шару 2 – знову холодний, то все сказане вище буде доведено. Якщо ж буде встановлений якийсь інший клімат, то це теж не стане трагедією, бо дасть інформацію для подальших роздумів.

О. Кононенко, звичайно, захистить дисертацію по стоянці Радомишль, в цьому немає жодного сумніву. Вона виявить дрібні і найдрібніші особливості крем'яного інвентарю, але археологічна суть його, а тим більше геологічний вік, так і залишаться на сучасному рівні, бо вже тепер зрозуміло, в значній мірі з публікації І.Г. Шовкопляса, що собою являє крем'яний комплекс Радомишля. Тому цій дослідниці уже тепер потрібно зробити все можливе, щоб закласти на стоянці шурф, охарактеризувати детально його відклади і відібрати зразки на палінологічний аналіз. Після захисту дисертації інтерес до цієї стоянки у палеолітознавців скоріше всього згасне надовго, а між тим і в майбутньому “віз і нині буде там”.

ЛІТЕРАТУРА

Демиденко Ю.Э. Ориньяк Западной и Центральной Европы: систематизация данных и парадигмы интерпретаций // Кам'яна доба України. – Вип. 4. – Київ–Полтава: Шлях, 2003. – С. 150-175.

Кононенко О., Корнієць Н., Пеан С. Характеристика скупчень кісток мамонта верхньопалеолітичної стоянки Радомишль I // Європейський середній палеоліт. – К.: Шлях, 2006. – С. 241.

Нужний Д.Ю. Пізньопалеолітична стація Ворона 3 на дніпрових порогах та її місце серед ориньякських пам'яток Східної Європи // Археологічний альманах. – Донецьк, 1994. – № 3. – С. 204-216.

Пясецкий В.К. Позднепалеолетическая стоянка Мирогоща I (Поле Вотрубь) // Российская археология, 1999. – № 3. – С. 98-107.

Пясецкий В.К. Верхнепалеолетическая стоянка Грядки в восточной части Волынской возвышенности // Археологический альманах. – Донецьк, 2002. – № 10. – С. 45-54.

Пясецкий В.К. Палеоліт Волинської височини і Малеого Полісся. (У друці).

Рогачев А.Н., Аникович М.В. Поздний палеолит Русской равнины и Крыма // Палеолит СССР. – М.: Наука, 1984. – С. 176, 177.

Смирнов С.В. Крем'яний комплекс ориньякського місцезнаходження Берегове II в Закарпатті // Археологія. – 1973. – № 8. – С. 59-67.

Смирнов С.В. Пізньопалеолітична стоянка Берегове I на Закарпатті // Археологія. – 1974. – № 13. – С. 32-41.

Шовкопляс І.Г. Палеолітична стоянка Радомишль (попереднє повідомлення) // Археологія. – 1964. – Т. XVI. – С. 89-101.

Piasetsky V.K.

LATE PALAEOOLITHIC SITE OF RADOMYSHL'. THE QUESTION OF STRATIGRAPHY

Paper discusses the attempt of N.P. Gerasimenko to "block" the stratigraphy of the Late Palaeolithic site of Radomyshl'. The author supposes - and there are grounds for this - the cultural layer of this site is situated practically in the lowermost part of Prichernomorie sub-aerial loams, on the buried soil of Dofinovka age (Stillfried B). Industry of Radomyshl', according to its typological peculiarities, is epi-Aurignacian, to the author notion. It is very likely, that it might be confirmed by the stratigraphy of the site. As it stressed, the portion of profile has signs of aeolian or aeolian-deluvial genesis, signs of loess-like loams.